

Lőrinczy György: SZENT NYOMOKON

Voltaképpen Pósa Lajos, a szilaj szabadságdalnok, a legnagyobb tirannus a világon. Megköveteli mindenkitől, hogy az ő rajongó lelkének az óhajtaiban osztagozzék, aki magyarnak tartja magát, őt meg jó barátjának. Lakonikusan, röviden üzente meg levélben egyszer, hogy el kell mennünk Szatmárra, Erdődre, keresni a Petőfi lábanyomát s a Szendrey Júliával való poétikus szerelem megmaradt emlékeit. „Neked ezt meg kell tenned”... azt írta; hát meg kellett tennem, máskülönben újra – egy szabadságdal lett volna a vége.

Kalászos, áldott rónasík, melynek mozdulatlan csöndjén lihegő vonatunk eszeveszetten gázol keresztül. Én csak a fekete, kalászontó kövér göröngyöket látnám benned, nádas rónaság, és keserűen érezném, hogy nem rajtad állok, te örök, biztos anyaföld, minden emberi megelégedés gazdag kútforrása!... Milyen szerencse, hogy olyan társaság osztagozik velem a kalászos, tarkavirágos pusztaság szemlélésében, mint Pósa, aki ideálját: a földi szabadság szimbólumát köszönti a rónák végtelenjében; Sipulusz /*Rákosi Viktor – K. M. J.*/, akinek a tréfája, pajkos kacagása túlharsogja a vonatkerekek monoton zakatolását és bekalandozza a síkság nádasait, rekettyéit, s Bródy Sándor, aki elmélyedő melankóliával emelgeti ki a tiszaparti ölelkező fűzfalombok közül, komor regényeinek eleven, szerelmes, szomorú alakjait! De még nagyobb szerencse, hogy Bródy Sándor egyúttal sült libát is hoz magával, tepertős, cukros, vajas pogácsát, sőt uborkasalátát is, és az étkezőkocsiban pazar lakomát tálatat a számunkra, ami aztán vidám nótázással s becsületes magyar pezsgővel kell leönteni.

Hát, ezek azok a szent nyomok?... De hiszen olyan szívesen beszélgetünk a szegény magyar írók viszontagságairól és nyomorúságáról, mikor a vasúti étkezőkocsiban sült liba-comb van a kezünkben és gyöngyöző pezsgő a poharunkban! Elvégre is nem böjtölni jöttünk mi! Amit azonban még fényesebben bizonyítottak be – a szatmáriak.

Késő este volt, mire odaértünk, de Szatmáron nincsen sötétség, sem fizikai, sem szellemi; azért hát könnyen és vidáman ment az ismerkedés, künn, az „Ezeres asztaltársaság” nyári mulatókertjében, melyet a város villamos körtéi és a Sipulusz tarka, kacagtató, humoros rakétái ragyogtak be. Teltek és ürültek az áldomás-poharak s szívből fakadtak, szívhez szóltak a dalok és a szavak egyaránt, amik az ezernél gazdagabb lakomát fűszerezték és az ismerkedést olyan könnyűvé tették. Egy óra alatt megismertük ezt a nemes, becsületes gondolkodású, hevülékeny, vendégszerető magyar várost, polgárait és azok mesterét, doktorait, íróit, papjait, egész lelkét, s tüzes, fehér borát, mely arról a gerezdről csurgott, amelyik valaha a Kölcsey és a Petőfi serlegét megtöltötte.

Korán reggel azért már talpon voltunk és valami negyven fogaton kocsiztunk ki Erdődre, a gróf Károlyi Lajos uradalmába, ahol a Petőfi és a Szendrey Júlia szerelmét hajdanában, réges-régen szövögette a sors. A poros síkon gyorsan gördültek a kényelmes kocsik s alig másfél óra múltán ott voltunk az erdődi akácok és tölgyek hús árnyékában. Szeretetreméltó kalauzaink, az uradalmi tiszték, apróra elmondták

mindazokat az emlékeket, melyekkel e fákat, roskatag falakat a legnagyobb magyar költő megszentelte. Ez alatt a nagy tölgy alatt irogatta a verseit; innen, a sűrű bozótban elrejtőzve, leste – láttatlanul, titokban – a Júlia ablakait; emitt meg, ezen a bársonyos pázsiton kötögette Júlia a fehér harisnyákat és a szerelmi álmok rózsaszín bokkrétáit.

A vár egyik bástyáját az ezredév emlékére restauráltatta a grófi család s ezt a bástyafalra helyezett gránitlapra vésették. Kár volt. A várnak ez a restaurált néhány fala roppant törpeség az ezredév történelmi momentumának jelentőségéhez képest. Az egész dolog olyanforma, mintha valaki megtalpalatná a csizmáját s aztán azt akarná elhíttetni, hogy az most már többet ér, mintha újat vett volna...

Rozoga, vihardúlta, esőmosta lépcső vezet az elpusztult kastély egy bástyaszobájába. A falak még állnak, de a tetőt már elhordta az idő; a padló helyét csenevész akác, vad liceum és dudva nőtte be s a vakolatmaradék között kopottan vöröslenek ki a záportól fakóra paskolt téglasorok. Egyedül ezt lett volna érdemes restaurálni... Ez a szoba volt a várkáporna, melyben Petőfi megesküdött Júliával. Kívülre, a kopott faloldalra, a grófi család kegyelete sötétszürke gránitlapot illesztett, melyen így vésték e poétikus emléket: „E helyen állt az a kápolna, melyben Petőfi Sándor 1847. szeptember 8.-án Szendrey Júliával megesküdött.”

Óh! te diadalmas, brutális idő! Mit csináltál ezzel a szent hellyel és azzal az esküvel, ami a költő lelkéből annyi örökéletű nótát csendített!...

Kanyargós, árnyas kerti úton vonultunk le a park tavához. Partját sűrűen benőtte mindenféle cserje, bozót, folyondár s néhány elárvult szomorúfűz. Melyik lehetett az vajon, amelyik alatt a költő állott, mikor erről a tóról dalolt? A parton művészi hanyagsággal összetákolt kőszikla áll, mintha a költőnek azt a versét jelképezné, amelyikben azt kívánja, hogy Júliával együtt kővé változzék, hogy örökké vele maradjon...

Ezt is itt írta. A szikla oldalán a legszebb magyar nótának ez a két sora van márványba vésvé:

*„Álldogálok a tó partján
Szomorúfűz mellett...”*

Semmi egyéb... Oly megható, annyira poétikus az egész kép! A nagy társaság szó nélkül, megindultan veszi le a kalapját és Pósa, az ő szilaj, erőteljes, kegyeletes szavaival megáldja a költő lábanyomát, a költő – a költő emlékét... Beszédére önkénytelenül a lelkünkbe lopózik Petőfi szerelmes lelke és minden fölhívás, minden megbeszélés nélkül daloljuk, reszkető hangon, valamennyien megilletődve:

*„Álldogálok a tó partján
Szomorúfűz mellett...”*

Aztán csöndesen, hallgatagon indulunk vissza, a várkastély felé. A vidám arcokra az emlékek melankóliája borul, mintha mindenki széttépett rózsaszín

fátyolról álmodoznék... Még Sipulusz is... Fehér utazósapkája mond ellent pajkos, nyájas arcának, s a szomorú hangulat csakugyan az ő lelkén törik meg legelébb. Gyöngye fűzfavesszőjét – mint valami karmesteri pálcát – magasra emeli a társaság előtt és belemosolyog a nagy, csöndes szomorúságba:

*„Befordultam a konyhába,
Rágyújtottam a pipámra...”*

És cseng-bong a nóta a cserjék között vígan, elevenen – hisz ez is a Petőfi lelke –, és kanyarog fölfelé a várdomb oldalán, árnyas fák alatt a zarándokcsapat. Derű, melegség, ártatlan, szelíd tréfa csapong körülünk, mintha a szívünk egyszerre szembeszállott volna a szomorúfűz komor intésével s a mementóra azzal felelne, hogy itt nincs okunk a gyászra, mert bolondság volna gyászolni – a halhatatlant...

*

Este Szatmáron nagy mesemondás volt a díszes, tágas városi színházban. Négy-öt száz gyermek töltötte meg a nézőteret, elegáns, tarkatollas, selyemblúzos szép asszonyokkal vegyest. A színpadon félkörben ültünk mi, a mesemondók, a derék Hérmány Mihály polgármesterrel és a rendezőkkel együtt s gyönyörködve néztük azt a tündéerkertet, mely a páholyok és ülőhelyek virágos, édes gyermekarcairól félénk mosolygott.

Pósa mondott legelsőbben is mesét. Az „ispilangi rózsza” nótájáról színes, ragyogó, poétikus gyermekmesét, telve az ő gyermeklelke pazar képzelgésével, finom, gyöngéd allegóriával és megragadó képeivel. Óh, hogy újongott, tapsolt, tombolt, éljenzett az a négyszáz apró kritikus! A világ minden művészi sikere nem érhet föl az ilyen diadallal, amit a magyar gyermekvilágnak ez a koronázatlan uralkodója arat az ártatlan, szűztiszta gyermeklelkek fölött! Az elragadtatás, a hála, a csodálat, de leginkább a szeretet és a ragaszkodás naiv kitörése volt annak a sok apró tenyérnek a félénk csattogása, s a csilingelő, vékony gyermekhangok úgy zengettek, mint száz meg száz ezüst csöngetyü édes, naiv, lekottázhatatlan muzsikája. Aztán újra meg újra kitört a kacagás, a taps, az éljen a Sipulusz bácsi tréfás meséjére, ami azzal végződött, hogy a Balaton zöldszakállas királya még a mesemondót is megeszi. A szöcskét megeszi az egér, az egeret a macska, a macskát Sipulusz bácsi, őt meg a Balaton királya. Ez nagy ijedelmet csinált. Az apró nép nagyon elégedetlenkedett, hogy az nincsen rendjén; Sipulusz bácsi ugyan ennivalóan kedves, de mégse arra való, hogy a Balaton királya belőle jóllakjék. No már csak meg kellett mutatni a kicsinyeknek, hogy azért Sipulusz bácsi nem halt meg... Majd Bródy Sándor mesélt tenyeres-talpas elefántokról, ízes banánról, rizskásáról, ami messze-messze, túl az Óperencián terem... Ő ugyan a mamáknak szokott mesélni, de azért a gyerekeknek is tud. A végén azonban mégis csak a mamákhoz tért vissza, azoknak olvasott föl egy pompás novellát, meg Pósa néhány kedves költeményét és... a mamák is tapsolták, de úgy látszott: nemcsak a nagy író, hanem a szép legényt is... Végül nekem is kellett mesét mondanom. De ezt Pósa bácsi csak aznap reggel üzen-

te meg, a plajbászomat meg elvesztettem Erdődön, hát hogy írjam meg már most a mesémet Az Én Újságomba? Ezt az apró népek be is látták és megelégedtek, hogy mesét mondtam nekik „A három mesemondó”-ról, akiknek a szívébe szeretetet varázsolt a jó istenke szivárványos úton sétáló, aranyfátyolos tündére és abból a szeretetből fakad a boldogság forrása: a dal, a kacagás és a mese...

*

Az „Ezeres asztaltársaság”: a szatmári társadalom. Vidám, ártatlan összegyülekezése a munkában hétről-hétre fáradozó művelt embereknek avégett, hogy egy-egy kellemes estét muzsikaszó és elmés beszélgetés, kedélyes poharazás közt eltöltsenek. Mikor az asszonyokat is elviszik az asztalhoz, ezt „finom” asztalnak hívják, ahonnan aztán természetesen az ilyen estére mindenféle frivol és férfias tréfát száműznek. A „finom asztal” amit ottlétünk alkalmára terítettek, az ezeres asztaltársaság kerti helyiségében volt; négy-ötszáz ember lehetett, vagy nyolcvan asztal körül. Tarka női alakok, a magyar női szépségnek változatos, gyönyörű kiállítása, elkeveredve a kedélyes, vidám, lelkesült férfinép között. Itt aztán beleláttunk ennek a jó magyar városnak a lelkébe: nyílt és vidám, vagyis magyar lélek az.

Kíváncsi voltam, különösen arra, hogy mennyire bontja meg ennek a társadalomnak a harmóniáját az áldatlan politika. Vajon itt is bűn-e, ha valaki kálvinistának, vagy görög vallásúnak születik? Nemigen látszott a társaságon, mert békés egyetértésben koccintgatott ott mindenféle felekezetű pap; katonatisztek, kereskedők, tanárok, állami, megyei tisztviselők, földbirtokosok a barátság közvetlenségével érintkeztek.

Egy vidám, dallos katolikus papot megkérdeztem.

– Itt, hál’istennek, nem sok nyoma van a politikai, meg a felekezeti viszálykodásnak?

– Hát minek is volna? – felelte. – Van nekünk egyéb dolgunk is.

– Az már igaz, főtisztelendő uram! Csakhogy ezt olyan kevesen látják be ebben a szegény, marcangolt országban!

Majd a kálvinista papot kérdeztem. (Audiatur et altera pars.)

– Sok baj van a néppártiakkal, mióta beütött a polgári házasság?

– Nincs itt néppárt.

– Hát a felekezetek között nincs súrlódás?

– No, az előfordul néha, nagyritkán. Hanem azt elvégezzük mi magunk, a papok, egymás közt... Piacra sohase kerül az ilyesmi...

A cigány egy modern magyar nótát játszott. Mellettem dúdolgatta a versét egy szőke szép szatmári menyecske: „Semmi babám, semmi, így szokott az lenni; mindenféle szerelemnek vége szokott lenni...

– Látja, – szólalt meg hirtelen, – milyen röviden és híven jellemzi az idők megváltozott közszellemének, lelkének frivolságát ez az egy nóta! És hogy megérzi ezt a cigány! Nemde, különös, hogy ehhez a buta, cinikus vershez olyan édesbús nótát csinált, amelyikben fölsír, fölzokog a régi, örök szerelem kora után való vágy, amikor még szent volt a házassági eskü, a hitvesi hűség és a családi élet tisztasága...

S amikor az ő nótája, hegedűje akkor is arról zengett, ami a magyar ember szívének kedves; arról a valamiről, ami századokon át egymáshoz fűzte a magyar embert, a magyar földet, a nótát meg a cigányt...”

Így gondolkoznak és beszélnek a szatmári hölgyek.

*

A „finom asztal” csupa szín, illat, csengés, bongás, kacagás, nóta, tréfa és vidám, fűszeres beszéd. Ez este azonban Sipulusz ült a trónra. Ez a káprázatosan vidámlelkű humorista csak úgy sziporkázott. Ötleteinek, tréfáinak, humorának tarka rakétaival teleszórta a kertet. Belekötött a nagybányai festőkbe, akiknek képviseletében Grünwald Béla és Thorma János, a nagytehetségű két festőművész jött ide elének; majd Nagy Vince, országos tejjgazdasági felügyelőt (azóta meghalt szegény), aki a kirándulás főfőrendezője volt, kinevezte a „tehenek örömének”; Pósat meg arra kérte, hogy ne legyen telhetetlen; elégedjék meg a kisdedekkel, a mamákat ellenben engedje át neki.

Mikor csak újra meg újra visszatértek a tósztok a spanyol-amerikai háborúra, amiben Kelemen doktor – egy elmés, fiatal fiskális, akit azóta a magyar országgyűlésre küldtek követnek s aki a képviselőházban is ugyancsak megállja a helyét, – innen, potom néhányezer mérföldnyi távolságból, szívesen vett részt és egymásután nevezgette ki a lovastengerész-generálisokat és szárazföldi ellentengernagyokat, Sipulusz odaszólt hozzá:

– No hát, mi lesz az amerikai flottából, ha kilyukad?

– Lyukas hajó – felelte Kelemen doktor.

– Nem, hanem flóta. (Így készült a Kakas Márton „A hét legrosszabb vicce” című feketekeretes, elmés rovata – Szatmáron.)

Egy honvédfőhadnagytól, aki épp oly csinos volt, mint a hangja, azt kérdezte:

– Tulajdonképpen micsoda Ön: tenorista, főhadnagyi ranggal, vagy pedig főhadnagyi tenorista hanggal?

Fejes Istvánról, a „Szatmár és Vidéke” szerkesztőjéről sem feledkezett meg. Fejesről vette évekkal azelőtt valamelyik élclap a Pecek Demeter alakját, amiért aztán Sipulusz következetesen Fejes Demeternek nevezte őt.

– Ő a legkülönb ember Szatmáron, – mondta Sipulusz. – Mikor a pincér az elébb elsorolta, hogy mi mindenfélével csillapíthatja az étvágyamat, azt mondtam neki, hogy hozzon uborkasalátát. Sajnálom, – felelte a pincér, – de csak fejessalátával szolgálhatok. No, akiről salátát neveznek el, annál már nem ismerek különb embert. Milyen ártatlan, kedves és üde eledel! Hiszen Esterházy is nagy ember, róla mégis csak rostélyost neveztek el, de az marhahúsból van, hát erre bajos dolog büszkének lenni! Hanem a poétikus, finom salátára, amit Fejesről neveznek, ez már valami...

És így ment az éjfél utánig. Bródy Sándor fölfedezte a közönségben egy regényalakját: a sárga doktort s megköszönte neki, amiért kigyógyította őt az orvossággal. Sipulusz nyomban kivallotta, hogy Bródy csak azért gyógyult meg, mert a sárga doktor orvosságát – nem vette be.

*

A Szamos, az a mérges kis magyar folyó szelíden kanyargott előttünk s partjának füzeseiből vadgalambkacagás, nádszálak zizegése hangzott fel üdvözetül. Csupa poézis, csupa nyugalom, béke ez a tájék, s tiszta, nemzeti érzés és becsületes gondolat itt az úr, a Petőfi szellemének nyomában. A Szamos-parton utolsónak egy szalmafüdeles, tornácos házikó ereszének alján rőzseköteget lóbál a reggeli szellő és ragadja vissza lelkünket, elhagyott emlékek közé, mintha a zörgő kocsikerekek is azt zakatolnák: „falu végén kurta kocsma, oda rúg ki – a Szamosra...”

In: Utitársaim, Singer és Wolfner, Budapest, 1912.